

E.2. A megyék fejlettségének különbségei, szóródása a felzárkózó EU-tagállamokban 1995 és 2019 között

A közgazdasági elmélet Robert Solow 1956-os Nobel-díjas munkája óta foglalkozik a reálkonvergencia, azaz a felzárkózás kérdésével. Solow ugyanis ekkor alapította az úgynevezett neoklasszikus növekedésméleti iskolát, majd a témát tovább elemezték a rákövetkező évtizedekben az úgynevezett endogén növekedésméletek¹ és a konvergenciaelméletek.² Ezen elméletek hosszú sora egyetért abban, hogy hosszú távon bekövetkezik a kevésbé fejlett országok felzárkózása azáltal, hogy a kevésbé fejlett nemzetgazdaságok gyorsabban, a fejlettebbek pedig lassabban növekednek. Abban természetesen a mai napig folyik a vita ezen elméletek között, hogy a gazdasági felzárkózás sebességét milyen országspecifikus tényezők és gazdaságpolitikai intézkedések befolyásolják (például a beruházások és a gazdasági integráció hatásáról jelen könyv egyik esettanulmányában is olvashatunk),³ de a felzárkózás tényét aligha vitatják. Azonban, a növekedésméletekkel, konvergenciaelméletekkel párhuzamosan születtek olyan elméletek is (például centrum-periféria elmélet, agglomerációs elméletek, új gazdaságföldrajz), amelyek bizonyos régiók esetében viszont vitatják már magának a felzárkózásnak a létét is. Ezek az elméletek azt állítják ugyanis, hogy a természetes piaci mechanizmusok az egyes országon belüli régiók jövedelemszintjei között divergenciát okoznak, azaz azt eredményezik, hogy a kevésbé fejlett régiók, megyék, térségek lassabban növekednek, ezért még jobban leszakadnak a fejlettektől, majd a fejlettségi különbségek tartósan is magasak maradnak.⁴

A két ellentétes elméletrendszerből alakult ki az úgynevezett váltómozgás-elmélet (*trade-off-theory*),⁵ amely arra mutat rá, hogy a nemzetgazdaságok felzárkózása és az egyes régiók, megyék között tapasztalható divergencia egyáltalán nincs ellentmondásban egymással, sőt, a két folyamat sokszor szükségszerűen egymással párhuzamosan, egymást erősítve következik be. Az elmélet lényege az, hogy a nemzetgazdasági és a regionális konvergencia között váltómozgás van, azaz ha egy kevésbé fejlett nemzetgazdaság GDP-je elkezd felzárkózni a nemzetközi átlaghoz, akkor a nemzetgazdaságon belül, a belföldi régiók között divergencia (azaz a jövedelemszintek szóródásának növekedése), de legalábbis lassuló konvergencia vagy a nagyra nőtt jövedelemkülönbségek tartóssá válása lesz megfigyelhető. Minél alacsonyabb relatív fejlettségi szintről indul egy nemzetgazdaság, és minél gyorsabb a nemzetgazdasági növekedése, annál nagyobb és annál tartósabb regionális különbségek alakulhatnak ki az országon belül. Természetesen az ellentétes irányú folyamat is tapasztalható: minél inkább egy már felzárkózott és relatíve lassan növekvő nemzetgazdaságot elemzünk, annál kevésbé növekednek, sőt annál nagyobb eséllyel csökkenhetnek is az országon belüli regionális jövedelemkülönbségek.

¹ Többek között ezzel foglalkoznak például a következő tanulmányok: ROMER 1990; MANKIW–ROMER–WEIL 1992; LUCAS 1990.

² Többek között ezzel foglalkoznak például a következő tanulmányok: BARRO 1991; BARRO – SALA-I-MARTIN 1991.

³ Lásd az E.1. fejezetet.

⁴ Például KRUGMAN 1990.

⁵ Bővebben lásd például: European Commission 2000; KERTÉSZ 2004 és 2014.

Az EU felzárkózó tagállamaiban szintén teljesültek a váltómozgás elméletének következtetései:

- lényegében minden nemzetgazdaságban növekedtek a regionális jövedelemkülönbségek;
- amely nemzetgazdaságok gyorsabban növekedtek, azoknál általában nagyobb regionális különbségek is alakultak ki;
- csak egyetlen olyan ország van, Portugália, amelyben csökkentek a regionális jövedelemkülönbségek, viszont itt 2008 óta már a nemzetgazdaság is lassabban növekszik az EU-átlagnál.

Jelen tanulmány hátralévő részében azt kívánjuk megvizsgálni a nemzetgazdasági felzárkózási trendek és az országon belüli regionális különbségek alakulása tekintetében, hogy mely országok milyen mértékben voltak sikeresek az elmúlt két és fél évtizedben. Ehhez fel fogjuk használni jelen tankönyv egy másik esettanulmányának a következtetéseit is,⁶ amely már bemutatta a kevésbé fejlett EU-tagállamok felzárkózásának elmúlt 30 éves folyamatát, tendenciáit, továbbá azt, hogy milyen tényezők befolyásolták a nemzetgazdaságok felzárkózásának sebességét, sikerességét (például beruházások volumene, növekedési üteme és összetétele, a gazdaság nemzetközi nyitottsága és integráltsága, stb). A tanulmány rangsorolta és csoportosította az országokat abban a tekintetben is, hogy a vásárlóerő-paritáson alapuló egy főre jutó GDP felzárkózása tekintetében mennyire voltak sikeresek. E tekintetben a következő kategóriákat és egyben rangsort állapítottuk meg:

1. szupersikeres ország: Írország (egy főre jutó GDP-je az EU27 átlagának 90%-áról 193%-ára! nőtt);
2. nagyon sikeresen felzárkózó országok: Észtország és Litvánia (kb. 35%-ról közel 85%-os szintre zárkóztak fel);
3. sikeresen felzárkózó országok: Lettország, Románia, Lengyelország, Szlovákia és Málta (30-40 százalékpontos GDP-felzárkózással);
4. közepesen sikeres országok: Magyarország, Csehország, Szlovénia, Bulgária és Horvátország (18-25 százalékpontos felzárkózással);
5. kevésbé sikeres országok: Ciprus, Portugália, Spanyolország (1-5 százalékpontos felzárkózással);
6. nem sikeres (leszakadó) ország: Görögország (kb. 20 százalékpontos leszakadással).

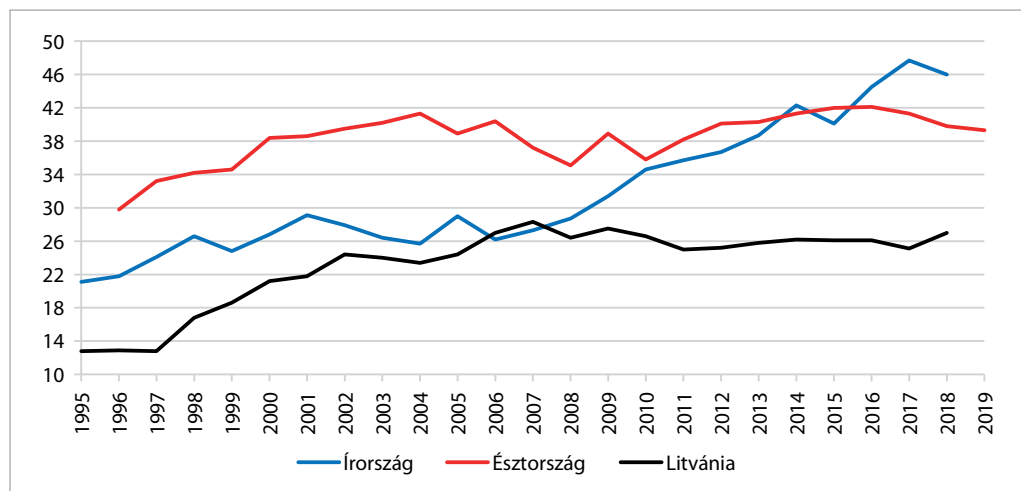
A továbbiakban pedig azt fogjuk elemezni, hogy ezekben az országokban milyen regionális tendenciák történtek az elmúlt 25 évben. A sikerességet az alapján fogjuk értékelni, hogy miként alakult az adott ország megyéi egy főre jutó GDP-adatainak a szóródása. Minél kevésbé szóródnak egymástól és a nemzetgazdasági átlagtól az ország megyéinek egy főre jutó GDP-adatai, annál sikeresebbnek mondható az adott ország abban az értelemben, hogy sikerült relatíve alacsonyan tartania az országon belüli regionális különbségeket.⁷

Az E2.1. ábra azt mutatja, hogy a nemzetgazdasági értelemben szupersikeres Írországban és a nagyon sikeres Észtországban és Litvániában miként alakultak a regionális szóródási adatok. Ahogy az ábrán látható, mind a regionális szóródás szintje, mind pedig annak növekedési üteme

⁶ Lásd az E.1. fejezetet.

⁷ Az alapadatok kigyűjtésekor az Eurostat által közzétett NUTS 3 régiók (megye méretű régiók) egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számolt GDP-adatait használtam fel. A szóródási mutató pedig az egyes NUTS 3 régiók egy főre jutó GDP-jének a nemzetgazdaság átlagos egy főre jutó GDP-jétől történő súlyozott átlagos eltérését (azaz a regionális különbségek abszolút értékeinek súlyozott átlagát) jelenti. A súlyozáshoz pedig az adott NUTS 3 régióadatok lakosságszámait használtam fel.

tekintetében Írország volt a legkevésbé sikeres, hiszen itt keletkeztek a legnagyobb regionális különbségek. (A váltomozgás elméletének tükrében ez egyáltalán nem meglepő, hiszen Írország nemzetgazdasági szintű növekedése lényegesen gyorsabb volt, mint a másik két – egyébként szintén sikeres – országé.)

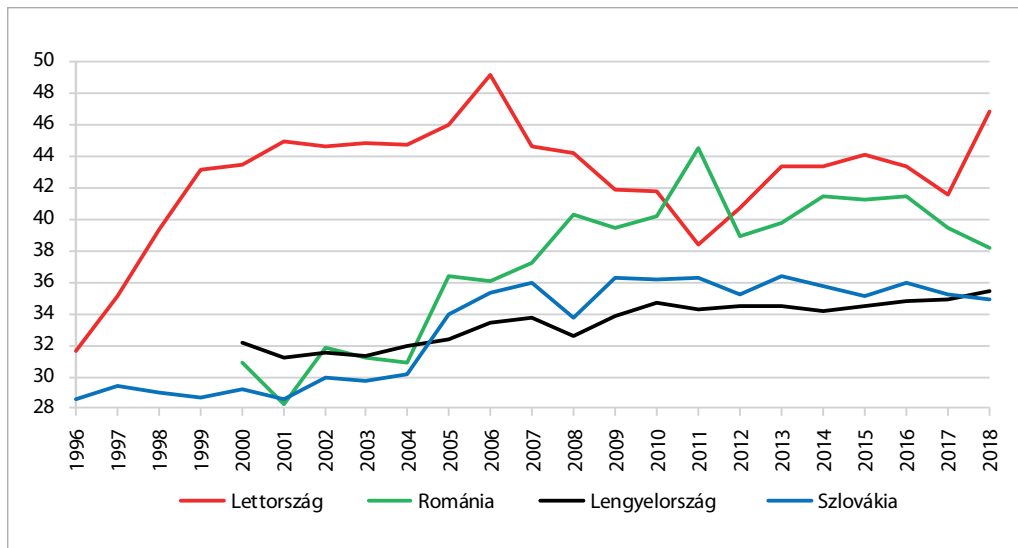
E2.1. ábra: A NUTS 3 régiók egy főre jutó GDP-jének átlagos szóródása a nemzetgazdasági átlaghoz képest százalékban

Forrás: az Eurostat adatai alapján a szerző szerksztése

Fontos azonban megjegyezni: önmagában véve az a tény, hogy Írországban magasra növekedtek a regionális különbségek, egyáltalán nem jelenti azt, hogy az ország összességében véve is sikertelen lett volna, ugyanis eközben annyira gyors nemzetgazdasági növekedést ért el, hogy ennek hatására még a legkevésbé fejlett és leglassabban fejlődő ír megyék is gyorsabb GDP-növekedést értek el, mint az Európai Unió átlagos növekedési üteme! Fontos tehát már most leszögezni, hogy az ország sikerességének megítélése szempontjából természetesen a nemzetgazdaság egészének a jövedelemszintje és GDP növekedési üteme az elsődleges, és csak másodlagos szempontként lehet érdemes elemezni azt is, hogy eközben, egyfajta mellékhatásként, miként alakultak az országon belüli regionális jövedelemkülönbségek. Mivel Észtország és Litvánia nagyon hasonló (szinte megegyező) teljesítményt nyújtott a nemzetgazdaság egésze tekintetében, az ő esetükben már lényegesen többet mond az, hogy miként alakultak a regionális különbségek. Márpedig a regionális szóródási adatokból egyértelműen az látszik, hogy Litvánia volt a sikeresebb ország, ugyanis ott mindvégig lényegesen alacsonyabb volt a regionális szóródási mutató.

Az E2.2. ábra azt mutatja, hogy a nemzetgazdasági értelemben a „sikeresen felzárkózó országok” kategóriába sorolt Lettországból, Romániából, Lengyelországból és Szlovákiából miként alakultak a regionális szóródási adatok (Málta olyan kisméretű ország, hogy itt nincsenek NUTS 3 régiók, így a szóródási mutató nem értelmezhető). A nemzetgazdasági szintű felzárkózás tekintetében itt négy hasonló sikerességi országról beszélhetünk (az elmúlt közel 30 év alatt Lettország és Románia gazdasága az EU27 átlagának kb. 30%-áról 70%-ára, Lengyelország és Szlovákia gazdasága pedig az EU27 átlagának kb. 40%-áról kb. 75%-ára növekedett). Az E2.2. ábrán pedig (a váltomozgás elméletének ismeretében egyáltalán nem meglepő módon) pontosan az látható,

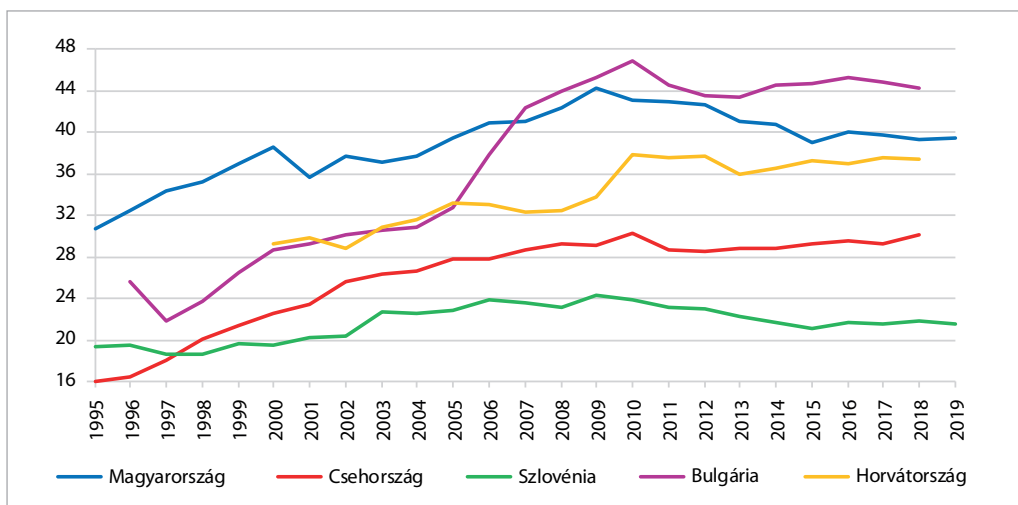
hogy a nemzetgazdasági értelemben legsikeresebb Lettországból emelkedtek a legnagyobb mértékben a regionális különbségek, ehhez képest kevésbé emelkedett a regionális szóródási mutató a nemzetgazdaságilag is kevésbé sikeres Romániában, majd végül a nemzetgazdasági szinten legkevésbé felzárkózó Lengyelországban és Szlovákiában növekedtek a legkevésbé a regionális különbségek is.

E2.2. ábra: A NUTS 3 régiók egy főre jutó GDP-jének átlagos szóródása a nemzetgazdasági átlaghoz képest százalékban

Forrás: az Eurostat adatai alapján a szerző szerkesztése

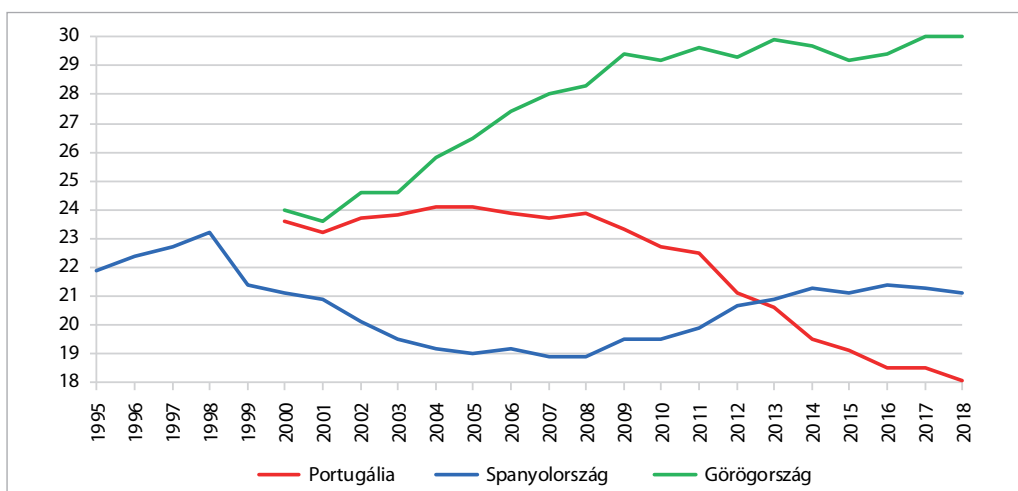
Az E2.3. ábrán az látható, hogy a nemzetgazdasági értelemben közepesen sikeresnek kikiáltott országok (Magyarország, Csehország, Szlovénia, Bulgária és Horvátország) egy főre jutó regionális GDP-adatainak szóródása miként alakult az elmúlt 25 évben. (Ezek az országok, nemzetgazdasági szinten kb. 18–25 százalékponttal zártak fel az EU27 átlagához az elmúlt 25 évben.) Ahogy látható, az országon belüli regionális különbségek tekintetében a legsikeresebb ország Szlovénia volt, ugyanis itt a legalacsonyabb a regionális szóródás szintje és a regionális szóródás növekedési üteme egyaránt. Ezután következik a regionális politika sikeressége tekintetében Csehország, Horvátország, majd Magyarország, és végül a legnagyobb belső regionális különbségeket mutató Bulgária.

E2.3. ábra: A NUTS 3 régiók egy főre jutó GDP-jének átlagos szóródása a nemzetgazdasági átlaghoz képest százalékban

Forrás: az Eurostat adatai alapján a szerző szerkesztése

Végül az E2.4. ábrán a legkevésbé sikeres (vagy már a korábbi időszakban felzárkózott) három ország, Portugália, Spanyolország és Görögország regionális GDP-adatainak szóródási tendenciái láthatók (Ciprusra vonatkozóan az Eurostat nem tesz közzé NUTS 3 régiós adatokat). Ahogy az ábrán látható, a regionális politika, a regionális trendek szempontjából a legsikeresebb Portugália volt, amely az egyetlen olyan ország, ahol érdemben csökkenni tudtak a regionális különbségek. A második helyezett e tekintetben Spanyolország és a regionális értelemben (is) legsikertelenebb ország Görögország volt az elmúlt két évtizedben.

E2.4. ábra: A NUTS 3 régiók egy főre jutó GDP-jének átlagos szóródása a nemzetgazdasági átlaghoz képest százalékban

Forrás: az Eurostat adatai alapján a szerző szerkesztése

Ellenőrző kérdések:

1. Ha a gazdaságpolitikának fontossági rangsort kell állítania, akkor az egész nemzetgazdaság felzárkózásának vagy pedig az országon belüli regionális jövedelemkülönbségek csökkentésének kell lennie az elsődleges célnak? Válaszát indokolja is!
2. A tankönyv két esettanulmányában bemutatott adatok alapján Írországban és a három balti államban volt a leggyorsabb a nemzetgazdasági szintű növekedés, továbbá Portugália volt az egyetlen ország, ahol viszont csökkentek a regionális jövedelemkülönbségek az egyes megyék között. Ha ezen országoknak kizárólag a legfejletlenebb megyéit hasonlítjuk össze, akkor mely országok legfejletlenebb megyéi növekedtek a leggyorsabban és a leglassabban? A Portugáliában tapasztalt regionális felzárkózási folyamat eredményezte-e azt, hogy a legszegényebb portugál megyék gazdaságai gyorsabban növekedtek, mint a legszegényebb ír vagy balti megyék gazdaságai?
3. Amennyiben kizárólag a regionális jövedelemkülönbségek szempontjából kívánnánk összehasonlítani és rangsorolni a cikkben bemutatott 15 országot (és teljesen eltekinténk a nemzetgazdasági felzárkózás mértékétől), akkor mi alapján rangsorolná az országokat: a regionális szóródási mutató szintje alapján (azaz hogy mennyi ennek az aktuális értéke) vagy a regionális szóródási mutató változásának mértéke alapján (azaz hogy miként változott ez az elmúlt 20-25 évben)? Válaszát indokolja is!
4. Amennyiben kizárólag a regionális jövedelemkülönbségek szempontjából kívánnánk összehasonlítani és rangsorolni a cikkben bemutatott 15 országot (és teljesen eltekinténk a nemzetgazdasági felzárkózás mértékétől), akkor melyik három ország volt a legsikeretlenebb és melyik három ország volt a legsikeresebb (lehetőleg sorrendben)?
5. Amennyiben a nemzetgazdaság egészének növekedését és a regionális különbségek alakulását egyszerre vizsgáljuk, akkor az elmúlt évtizedekben a legkevésbé sikeres ország egyértelműen Görögország volt, hiszen amellet, hogy az egész nemzetgazdasága súlyos lemaradásban volt, még az országon belül a regionális jövedelemkülönbségek is emelkedtek. Görögország legszegényebb megyéinek egy főre jutó GDP-je milyen mértékben maradt le az EU-átlaghoz képest az elmúlt két évtized folyamán?
6. Milyen gazdaságpolitikai intézkedésekkel lehet csökkenteni egy országban a regionális jövedelemkülönbségeket? Hogyan hatnak ezek az intézkedések a nemzetgazdasági növekedésre? Ön szerint mi az oka annak, hogy a tapasztalatok szerint egyetlen ország gazdaságpolitikája sem eredményezte a nemzetgazdasági és a regionális felzárkózás változgatásának felszámolását? Más szóval, mi okból nem sikerült a gazdaságpolitikáknak egyszerre elérni a gyors gazdasági növekedést és a regionális jövedelemkülönbségek csökkentését is?
7. A változgatás jelenségének következtében az EU kevésbé fejlett, felzárkózásban lévő, kohéziós országokba lényegesen nagyobb regionális jövedelemkülönbségek alakultak ki, mint az EU régebb óta fejlett, korábban csatlakozott országaiban. Véleménye szerint az elmúlt évtizedekben kialakult regionális különbségek tartósan fennmaradnak vagy később visszacsökkennek majd a korábbi szintre és a fejlettebb tagállamokban általános szintre? Válaszát indokolja is!

Irodalomjegyzék

- BARRO, Robert J. (1991): Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407–444. Online: <https://doi.org/10.2307/2937943>
- BARRO, Robert J. – SALA-I-MARTIN, Xavier (1991): Convergence Across States and Regions. *Brookings Paperson Economic Activity*, (1), 107–182. Online: <https://doi.org/10.2307/2534639>
- European Commission (2000): Real Convergence and Catching-up in the EU. *The EU Economy: 2000 Review*, 71, 173–207. Online: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication1716_en.pdf
- KERTÉSZ Krisztián (2004): A nemzeti és regionális felzárkózás változómozgása az EU-országokban és Magyarországon. *Külgazdaság*, 48(2), 65–76.
- KERTÉSZ Krisztián (2014): A nemzetgazdasági és a regionális konvergencia mérése az EU-ban. *Közgazdasági Szemle*, 61, 1447–1462.
- KRUGMAN, Paul (1990): Increasing Returns and Economic Geography. *NBER Working Paper*, no. W3275. Online: <https://doi.org/10.3386/w3275>
- LUCAS, Robert E. Jr. (1990): Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? *American Economic Review*, 80(2), 92–96.
- MANKIW, Gregory N. – ROMER, David – WEIL, David N. (1992): A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 407–433.
- ROMER, Paul M. (1990): Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), 70–102.
- SOLOW, Robert M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.